

## העלייה הגדולה - העלויות בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה (שנות ה-50 וה-60)

**רקע** - מיד עם ההכרזה על הקמת המדינה (בסוף השלב הראשון של המלחמה), הסתיים המנדט הבריטי, בוטלו ההגבלות שהיו בספר הלבן וביניהם הגבלות על העלייה. ההתלהבות מהקמתה של המדינה הביאה לארץ גלי עליה גדולים הנקראים- העלייה הגדולה/ההמונית..

**הגורמים לעלייה לאחר הקמת המדינה:**

**מאוצרות אירופה-**

**מאוצרות האסלאם-**

**עם הקמת המדינה היו בארץ -**

**סה"כ בשנים 1948 - 1951 עלו -**

**מדוע עליה זו נקראת העלייה הגדולה/ההמונית?**

העלייה ההמונית 'חיסלה' קהילות יהודיות רבות מאירופה ומאוצרות האסלאם. רבות מהעלויות בשנות המדינה הראשונות היו 'עלויות חירום' של קהילות בהם היה חשש לחיי היהודים וסכנה לביטחונם, ולכן העלו את היהודים שבאוצרות האסלאם במהירות.

**דוגמאות לעלייה הגדולה:**

**גלי העלייה 1953 - 1954 ואילך:**

גלי העלייה הגדולים הביאו את המדינה למשבר כלכלי וחברתי. בשנת 1953 היו יותר יורדים מעולים!

סה"כ בשנים 1964-1952 הגיעו לארץ כ- 600,000 עולים כמחצית מהם מצפון אפריקה. לראשונה (מ 1950) עלה מספרם של עולי ארצות האסלאם, מהמזרח התיכון ומצפון אפריקה, על העולים מאוצרות אירופה - "האשכנזים" והדרו השפיע על אופיה של החברה היהודית במדינה.

### קונפליקטים מרכזיים על עיצוב דמותה של החברה הישראלית - הוויכוח על השילומים מגרמניה (1951)

**רקע** - בשנת 1951 התחיל הוויכוח בעניין השילומים מגרמניה. דוד בן גוריון טען שמדינת ישראל היא ההמשך של יהדות אירופה שהושמדה בשואה ולכן כדאי לתבוע את ממשלת גרמניה לשלם על הסבל והאובדן שהיא גרמה ליהודים. בן גוריון רצה להשתמש בכספים שגרמניה תביא כדי לקלט באורה טובה את ניצולי השואה בא"י וכדי לרכוש ציוד לצבא ולעזור לכלכלה של מדינת ישראל.

גרמניה הרזיה על אחריותה לפשעים של הנאצים וכך אפשר היה לתבוע מהם את הכספים.

**תוכן הסכם השילומים -**

**המושג "שילומים"** - בא להראות שמדובר בתשלום על חוב, ולא מדובר בכסף וביטוי או מבחילה. בארץ התעוררה סערה ציבורית. היו שתמכו בהסכם ויש שהתנגדו אליו.

<b>נימוקים בעד הסכם השילומים</b>	<b>נימוקים נגד הסכם השילומים</b>

**הגורמים לרצון של גרמניה לחתום על הסכם -**

**איך זה קרה בפועל?** נציגים של ישראל נפגשו בחשאי עם נשיא גרמניה. התנאי המקדים של ישראל להסכם- מערב גרמניה תיקח על עצמה אחריות על פשעי הנאצים כלפי העם היהודי - תנאי זה עבר בפירמיות הגרמני. לאחר שהושג הסכם השילומים- כנסת ישראל הייתה זריכה לאשר אותה.

**התנגדות במדינה:** הארץ סברה. ההסכם הושוה להתנהגות היודרנט בשואה. השיא היה בהפגנה בירושלים בה המונים הלכו לכיוון הכנסת בהבוטל בגין שקרא לפתוח במרד נגד המדינה. שוטרים היכו מפגינים במקלות כדי שלא יתקרבו לכנסת, אבנים נזרקו לתוך הכנסת. וחברי כנסת נפגעו.

**תוצאות ההצבעה** - הצבעה וההסכם התקבל ברוב של 61 תומכים 50 מתנגדים ו9 נמנעים ונעדרים. היו ניצולים שהתנגדו להסכם ולא הגישו בקשה לקבל רנטה וכך לא קיבלו פיצויים.

**חשיבות ותוצאות הסכם השילומים:**

יעד מבחינה כלכלית לניצולי השואה.

יעד מבחינה כלכלית למדינת ישראל - קנתה בכסף ציוד מודרני

•התחיל את היחסים הדיפלומטיים בין מדינת ישראל לבין גרמניה.

# תרשים חזרה למבחן בהיסטוריה: מהעלייה הגדולה ועד לעלייה מאתיופיה

### האתגר החברתי- מדיניות כור ההיתוך

**רקע** - העלייה השפיעה על החברה במדינה. העולים הפכו מהר מאד לרוב במדינה, הם הגיעו בקבוצות- קבוצות, וישבו בנפרד משאר האוכלוסייה, הבדלים רבים היו בין העולים לבין האוכלוסייה הוותיקה בארץ (הצברים) והיה צריך למצוא פתרון לקשיים שעלו בקליטת העלייה.

<b>עולים</b>	<b>וותיקים- צברים</b>
<b>עדה</b>	
<b>תרבות</b>	תרבות שונה. לא הכירו עברית והתלבשו שונה
<b>דת</b>	תרבות ישראלית, שפה עברית
<b>אידיאולוגיה</b>	לא שייכים למחנות אידיאולוגיים פוליטיים <p>אידיאולוגים- בד"כ ממפלגת מפא"י- שמאל</p>

**כור ההיתוך** - הפתרון שהציע בן גוריון לקשיי קליטת העולים מבחינה תרבותית וחברתית.

זוהי מדיניות קליטת הגירה שמטרתה להוריד מהעולה את מאפייני התרבות איתם הגיע, כדי שיקבל עליו את תרבות המדינה וייטמע בחברה הקולטת - הישראלית, בעזרת עיצוב העולים לתבנית אחת זהה, של "דמות הצבר". וכך העולה יתפוך לישראלי האידאלי (ה'צבר'), כלומר: לצוער חלוץ , עובד אדמה, עם ידיעת הארץ, מיישב את הארץ , לוחם ומסור למולדת, דובר עברית, חילוני וממוכר למסורת, סוציאליסט.

**מדוע הנהגת הישוב נוקטה במדיניות 'כור ההיתוך'?**

**מדוע רבים מבין העולים החדשים לא שינו את אורחות חייהם?**

### עליית יהודי ברית המועצות בשנות ה-70 ע"פ תכנית פר"ח

**רקע** - השלטון הקומוניסטי בבריה"מ לא היתר פעילות ציונית ואף אסר על עליית יהודים מבריה"מ לארץ. ניצחון ישראל במלחמת ששת הימים (1967) יצר גל של התעוררות לאומית בקרב יהודי ברית המועצות. אך השלטונות פגעו ביהודים אשר ביטאו תמיכה בישראל או בציונות רבים מהרתומכים איבדו את מקום עבודתם, נחקרו ואף נאסרו לשנים רבות במחנות עבודה. בעקבות כך, נערכו הפגנות בכל רחבי העולם בעד מאבקם של יהודי בריה"מ- תחת הקריאה התנכ"ית "שלח את עמי". ההפגנות הרבות והלחץ הבין-לאומי עשו את שלהם, ובשנים 1969-1973 התיר השלטון הסובייטי את עזיבתם של כ- 150,000 יהודים בקירוב. במקביל לגלי העליית, המשיך המאבק לשחרורם של "אסירי ציון"- היהודים שנכלאו על ידי השלטון הסובייטי באשמת התעניינותם ביהדות, בציונות ובעלייה. על בריה"מ הופעל לחץ רב למען שחרורם. ממשלות ואנשי רוח הצטרפו למאבק למען "אסירי ציון", והפגנות נערכו למענם בארץ ובעולם. גם במקרה זה הלחץ פעל והשלטון הסובייטי שחרר את אסירי ציון מכלאם. בין "אסירי ציון" המפורסמים ניתן למנות את אידה נודל, נתן שרנסקי, יולי אדלשטיין, יוסף מנדלביץ ונוספים.

**חיי היהודים בברית המועצות תחת מסך הברזל - מתוך טריילר הסרט "מבצע חתונה"**

**עלילת הסרט** - קבוצת יהודים בברית-המועצות מתכננים לחטוף מטוס קטן במסווה של טיסה לחתונה, כדי לברוח מהמדינה. הניסיון נכשל, והסרט מתמקד במחיר הכבד שהם משלמים ובמאבק לחירות מול המשטר הסובייטי.

**המסר שבמאית הסרט מבקשת להעביר** - הסכנה הרבה בה נתונים היהודים שפועלים למען עלייה לארץ, יחד עם האומץ וההקדבה שלהם למען עלייה ארצה.

**רכיבי השפה הקולנועית ומשמעותם** -• שילוב קטעי ארכיון המקנה אמיתות ו'מכניסי' את הצופה לתקופה - מוזיקה דרמטית ואפילו צורמנית - ליצירת מתח, דרמה וציפייה.

**העננועים של יהודי ברית המועצות לארץ ישראל -ע"פ השיר "כחול ולבן"**

**רקע** - במהלך מלחמת ששת הימים (1967) היה חשש רב, אך לאחר שישה ימי לחימה מדינת ישראל ניצחה. הניצחון עורר הדים בעולם. במהלך המלחמה, שחררו שטחי ארץ היסטוריים (כמו הכותל המערבי וחר הבית, הגולן, הרמון, מערת המכפלה, קבר רחל, ועוד). שטחה של מדינת ישראל גדל מאוד. המלחמה עוררה רגשות ושאיפות לאומיות אצל יהודי העולם בכלל ובקרב יהדות ברית המועצות בפרט.

**נושא השיר** - צבעי הדגל שמבטאים זהות לאומית וצונית, אהבת העם היהודי לארץ ישראל והכמיהה להשתייכות אליה, גם מתוך גלות ודוכיו. בשיר מזכירים הרמון והכירנת שהם בצבע כחול (כנרת) ולבן (הרמון).

**מרכיבים בשיר** - • נטות לשונית (כחול ולבן זה צבע שלי - במקום: זה הצבע שלי) מדגיש שמחבר השיר לא יודע עברית היטב בשל ההגבלות על למוד עברית. • הצבעים החוזרים בשיר הם כחול ולבן. המשורר כותב כי "אין צבע אחר" - למרות שהצבע של בריה"מ הוא אדום, המשורר מדגיש את נאמנותו לישראל. • המשורר לא פרסם את שמו בגלל החשש מהשלטון הסובייטי.

**ערכים שאפשר ללמוד מתיבתו של שיר העוסק במכמיה לארץ ישראל בתנאים אלו** - מסיחות נפש, אומץ לב, אהבת ארץ ישראל.

**סיפורה של אידה נודל - מתוך השיר "שלום לך אידה נודל"**

**תעודת זהות** - נולדה בבריה"מ, למדה כלכלה, הושפעה מ"מבצע חתונה", הגישה בקשות לצאת מבריה"מ וסורבה. נאסרה ונשלחה לסיכור, לאחר מאבק בינלאומי לשחרורה, הגיעה לישראל. כותה "סינרבינקית" כי סורבה לצאת לישראל וגם כי היא סירבה להיכנעו. אידה נודל סבלה בתקופת מאסרה ממחסור באוכל, קור, בדידות ועבודה קשה.

**על פי השיר** - נעמי שמר קוראת לאידה נודל "אחות" כדי לבטא אהווה, הזדהות וסולידריות בין העם היהודי לבין אידה נודל כאסירת ציון, ולהדגיש שהיא אינה לבד במאבק- היא חלק ממשפחה לאומית רחבה. בשיר יש נגיפים: נעמי שמר כותבת שלה עצמה יש אוכל וחום ולאידה אין כלום, המצב של אידה מייאש אבל האומץ שבה מפיה גם תקווה. הניגודים מדגישים את הפער בין החיים בארץ לחיים של אסירי ציון. אך גם מעבירים את המסר שגם בתוך סבל, בדידות ודוכי - התקווה והאמונה אינן נעלמות. בשיר יש פסוק מספר רות (שיבוץ) "נעמר עמי ואלהיו"ן אלוהי" (ספר רות). נעמי שמר משתמשת בפסוק זה כדי להדגיש את האמנות המוחלטת של אידה נודל לעם היהודי ולגורלו, בדומה לרות.

**נקודות למחשבה** - • כוחו של אדם אל מול שלטון טוטליטרי וערץ. • הכוח של מאבק ציבורי • הערבות של יהודים בארץ ובעולם ליהודים אסירי ציון ומסורבי עלייה בברית המועצות.

### העלייה מאתיופיה ע"פ תכנית פר"ח

**רקע**- הקהילה היהודית באתיופיה היא קהילה עתיקה וייחודית המכונה גם "ביתא ישראל". בני הקהילה חשו לאורך הגלות זיקה עמוקה לארץ ישראל וצינו זאת כל שנה בחגיגת חג הסיגד בל"ט בחשוון- יום אום, תפילות וכיסופים לירושלים. קהילה יהודי אתיופיה הייתה מרוחקת ומנותקת במעט לגמרי מהקהילות היהודיות האחרות בעולם. עקב כך היא שמרה על מסורת דתית והלכתית שהייתה שונה מזו שהייתה מקובלת בשאר הקהילות היהודיות. התנועה הציונית לא פעלה באתיופיה להפצת הרעיון הציוני ולכן כנראה שהקמת מדינת ישראל לא גרמה לתנועת עלייה מקרב יהודי "ביתא ישראל". תחוקה של קהילה זו והבדלי המצות שהתפתחו בין יהודי אתיופיה ליתר היהודים בעולם עוררו בקרב יהודים רבים ספקות ושאלות ביחס למוצאם של יהודי אתיופיה וזהותם. בשנות ה-70 חלו שניונים באתיופיה ובמדינת ישראל שהובילו לעלייתם של קהילת "ביתא ישראל" למדינת ישראל.

**הכמיהה לא"י ע"פ שיר החסידה**

**רקע** - בתפילותיהם של יהודי אתיופיה היה געגוע רב לירושלים. הגעגועים נישאו דרך דמותה של החסידה. אותה ציפור נודדת העושה את המסע שאילו ייחלו יהודי אתיופיה - לעזוב את מקום גלותם ולהגיע לירושלים. מטרת "שיר החסידה" להכיר את עוצמת הכיסופים לירושלים ואת תחושת הגעגע. בשיר עולה תחושת הנתק של קהילת ביתא ישראל מא"י.

**השיר עצמו** - בשני הבתים הראשונים של השיר באה לידי ביטוי הציפיה שהחסידה תהווה את החוט המיקשר בין 'בית ישראל' לבין ירושלים. תנועת החסידה מבטיחה לכאורה לקיים ושמירת ומידע, והמשורר אכן מצפה לשמוע מסיפורי ירושלים. אולם שתיקת החסידה בבית השלישי מסכלת את תכניוית המשורר, והחסידה מתגלת רק כסמל וכחד לתקוות לירושלים, אולם היא אינה יכולה להביא את 'ירושלים' אל המשורר שנמצא בגלות. בעקבות זאת הבית הרביעי יהו בתחושת פחד שמאי ירושלים "שכחה" את המשורר ואנשי קהילתו.

**המסע לארץ ישראל ע"פ 2 סרטונים**

**רקע** - מדינת ישראל יזמה שני מבצעים להעלאת יהודי אתיופיה: בשנות ה-80 עלו לישראל כ 17,000 יהודים מאתיופיה. כ 6,700 עלו ב"מבצע משה". בשנות ה-90 (עד 1998) הגיעו למעלה מ 37,000 עולים נוספים, מתוכם 14,000 במבצע "מבצע שלמה". עם עלייתם של יהודי אתיופיה הם נתקלו בקשיי קליטה גדולים אשר נבעו מהשוני בין התרבות המערבית לתרבות המסורתית שממנה הגיעו העולים.

הקמת המדינה	1948
תחילת המסעות ההגליים לטוון	1975
עליה עצמאית ממוצצמנת	1977
"מבצע משה"	1984
"מבצע שלמה"	1990-1991

**הקשיים איתם התמודדו העולים מאתיופיה (בעיקר)** - הליכה במדבר במשך חודשים רבים עד טוון (כי מאתיופיה לא יכלו להעלותם), תשישות, אין מזון ושתייה, סכנות בדרך, מחלות.

**המניע המרכזי לעליית יהודי אתיופיה** - הרצון להגיע לארץ ישראל, מולדתם - ציונות.

**רכיבי השפה הקולנועית ומשמעותם** - • הרבמוזיקה דרמטית לשם יצירת מתח וציפייה. • הרבשילוב ראיון לשם יצירת אותנטיות.

**תהליך העלייה והקשר בין מדינת ישראל ליהודי אתיופיה** - • הרב עובדיה יוסף מכיר בהם כיהודים • הרבמנחם בגין דרש להעלותם. • הרבגמולדס מקים כפר נופש בסוון כמסווה להעלאת יהודים דרך הים. יותר מאוחר - דרך מטוסים. כל המבצע היה כרוך בסכנות רבות מצד העולים ומצד החיילים והאנשים שהעלו אותם.

**שאלת היחזתם של יהודי אתיופיה ע"פ השיר "המסע לארץ ישראל"**

**רקע** - הניתוק ששרר במשך דורות רבים בין קהילת יהודי אתיופיה לשאר חלקי העם היהודי, העלה ספקות בקרב פוסקי ההלכה וקובעי המדיניות בישראל לגבי יהדותם של בני העדה וממילא לגבי האפשרות לסייע לעלייתם לארץ.

**השיר עצמו** - הדוברת בשיר היא נערה מאתיופיה שמתארת את תלאות המסע לא"י. **הקשיים** שהיו לעולים הם - דרך ארוכה, עייפות, שודדים, חוסר ודאות, פחד מהלא נודע.

בפגמון יש שניסוים המבטאים את התפתחות המסע ואת השינויים בתחושות. **הירח** בשיר מסמל אור, תקווה והכוונה בדרך. תפקידו הוא ללוות את ההולכים במסע, להאיר גם בחשכה ולשמש סמל לאמונה שממשיכה להאיר גם בזמנים קשים וחסרי ודאות. **בבית הרביעי מובע סוג אחר של קושי** - לא מאמינים להם שהם יהודים.

**סיפורה של פנינה תמנו- שטר** - עלתה מאתיופיה כשהיתה בת שלוש אחרי הליכה במדבר טוון. נאלצה להיפרד מאמא שלה שנשארה במחנה בסוון. מספרת על קשיי הקליטה. היתה חברת נכסת, עוסקת בשילוב עולים באוכלוסייה.

## תרמילון לתרשים חזרה למבחן - מהעלייה הגדולה ועד לעלייה מאתיופיה

גרמניה תשלם פיצויים לישראל על הסבל הנורא של היהודים בשואה ועל השוד העצום של רכושם / היו מארצות האסלאם / התערערות הביטחון האישי של היהודים, פרעות והתנכלויות / השילומים הם כמו בגידה בקורבנות השואה ובזכרם / עליית "על כנפי נשרים" (כונתה "מרבד הקסמים") של יהודים מתימן / כמעט 700,000 עולים! / חילוניים ברובם (החברה שעסקה בקליטה) / הם לא רצו להישאר במקום שמשפחותיהם הושמדו / רצו לכפר מעט על הפשע נגד העם היהודי / ממרוקו עלו בעקבות סיום השלטון הצרפתי שם / חשש שהעלייה תצור ערבוב של קבוצות מתרבויות שונות ושלא יהיה קשר ביניהן / גרמניה תשלם פיצויים אישיים (רנטה) לניצולי השואה על סבלם / 650,000 יהודים / הם היו דתיים ולא היו מוכנים לוותר על המסורת / אין משמעות וצדק לשילומים כי מדובר רק ב־5% מהרכוש שניגזל מהיהודים / העולים יושבו במעברות בנפרד משאר האוכלוסייה בארץ ולכן לא הושפעו ממנה / רצו לשפר את מצבם הדיפלומטי בעולם / חייהם היו בסכנה לאחר הקמת המדינה / עליית "עזרא ונחמיה" של יהודים מעיראק / ברובה אשכנזית / חלקם סבלו מתנאים קשים במחנות העקורים / מהונגריה עלו בעקבות הדיכוי הסובייטי ומפולין בעקבות גלי אנטישמיות / דתיים או מסורתיים / השילומים יעזרו בקליטה של ניצולי השואה בארץ / חשש מהשתלטות תרבותית של העולים על החברה במדינה / עולים מפולין ומרומניה - בעקבות הסכם עם ישראל / הם עלו בקבוצות ותוך זמן קצר הפכו לרוב בארץ - אז למה הם צריכים להשתנות? / גרמניה רוצה ע"י השילומים לקבל "הכשר" מהעולם - אסור למדינת ישראל לעזור לגרמניה בכך! / כי בתוך פחות משלוש שנים האוכלוסייה בארץ הכפילה את עצמה! / מדינת ישראל במצב כלכלי קשה (משטר הצנע), הכסף יעזור לכלכלה, לצבא, ולקליטת העולים / חלקם חוו אנטישמיות כשניסו לחזור לביתם בפולין, ולא רצו לחזור יותר לארץ מוצאם / "הרצחת וגם ירשת"? למה שהגרמנים ימשיכו ליהנות מכספים ששייכים ליהודים?